

POVEȘTI FĂRĂ CUVINTE: DEZVOLTAREA IMAGINAȚIEI ȘI A GÂNDIRII CRITICE CU AJUTORUL CĂRȚILOR FĂRĂ TEXT

Rodica BALEANU,
Biblioteca Națională
a Republicii Moldova

Rezumat: Autorul accentuează rolul cărților fără text în contextul impunerii învățării vizuale în procesul educațional. Formarea competențelor de înțelegere vizuală presupune aplicarea observării și analizei detaliate, crearea de narațiuni, corelarea cu experiențe personale, explorarea elementelor vizuale și a lecturii colaborative. Prezența acestor cărți în colecțiile bibliotecilor contribuie la formarea utilizatorilor activi și reflexivi și la dezvoltarea experienței de lectură.

Cuvinte-cheie: lectură, competențe de înțelegere vizuală, cărți fără text.

Abstract: The author emphasizes the role of wordless books in the context of imposing visual learning in the educational process. Formation of visual comprehension skills implies application of detailed observation and analysis, creation of a narrative, correlation with personal experiences, exploration of visual elements and collaborative reading. Presence of these books in library collections contributes to formation of active and reflective users, develops their reading experience.

Keywords: reading, visual comprehension skills, wordless books.

În dezvoltarea psihică și formarea personalității, învățarea ocupă un loc central, datorită faptului că prin ea copilul dobândește noi comportamente. Atât deprinderile și priceperile, cât și cunoștințele și operațiile intelectuale se obțin prin activitatea de învățare, care se remarcă prin succesiunea preponderență a proceselor psihice: primei modalități de cunoaștere îi corespunde cunoașterea dată de senzații și percepții; celei de-a doua modalități - cunoașterea dată de reprezentări și imaginație; apoi, într-o ultimă fază, este implicat procesul superior al gândirii, al abstractizării.

O simplă analiză a proceselor psihice care intervin relevă complexitatea activității de lectură efectuată cu scopul interpretării/asimilării conținutului vizual:

- percepție vizuală activă și specializată pentru semne lingvistice/imagini;
 - concentrarea atenției;
 - înțelegerea specifică pentru natura stimulilor (verbali, în lanțuri, integrabili în contexte lingvistice, dar și implicit situaționale);
 - motivația legată și de înțelegerea textului/imaginii;
 - memoria de scurtă durată și de lungă durată;
 - gândirea bazată pe deprinderi necesare corectitudinii și rapidității descifrării textului/ imaginii;
 - conștiința ca intenționalitate, apoi deliberare și control asupra unor acțiuni [2].
- În prezent, în contextul globalizării și al migrațiilor masive, un accent deosebit se pune pe învățarea vizuală. Majoritatea

persoanelor o percep ca pe învățare prin intermediul imaginilor, al reprezentărilor grafice sau chiar al filmelor, spoturilor, prezentărilor video etc. În mod normal, orice proces educațional care implică imagini, indiferent de modul în care sunt prezentate, ar trebui să includă tehnici de învățare vizuală, pentru a spori eficiența asimilării informației. Strategiile comunicării vizuale în procesul de învățare trebuie să se adapteze logicii situației de învățare în care sunt aplicate, așadar aspectele de ordin psihopedagogic sunt primordiale. Transmiterea și asimilarea, pe cât e posibil, simultană a conținuturilor prin îmbinarea limbajelor verbale cu cele nonverbale, a structurilor imaginative cu cele verbale sunt mult mai eficiente decât acțiunea lor separată.

Învățarea vizuală conduce către o mai bună și mai rapidă înțelegere a proceselor, a funcționalității acestora și a unei mai bune anticipări a problemelor care ar putea să apară. În acest context, abilitățile practice se formează și se dezvoltă mai ușor. Deoarece cercetările în domeniu încă din anii '70 ai secolului trecut indică capacitatea extraordinară a creierului uman de a memora imaginile; utilizarea imaginilor în procesul de învățare, dezvoltare, comunicare angajează acea parte a creierului care recunoaște culorile și relațiile spațiale, diferită de cealaltă parte a lui responsabilă de decodificarea limbajului. Puterea creierului copilului de a stoca și a-și reaminti imaginile e mult mai mare în comparație cu cea care răspunde de stocarea textului. Învățarea vizuală transmite o cantitate substanțială de informații concrete, facilitează formarea reprezentărilor mintale și este accesibilă înțelegerii. În cazul când se accentuează prea mult învățarea vizuală, se stimulează dezvoltarea unei gândiri concrete, în detrimentul gândirii abstracte, formale, conceptuale. Comunicarea vizuală este utilizată în toate domeniile cunoașterii prin producerea și receptarea mesajelor vizibile – științifice sau artistice –, asigurând transmiterea experiențelor acumulate practic în toate disciplinele și urmărind mai multe finalități:

- îmbunătățirea nivelului de concentrare,
- ameliorarea retenției în procesul învățării,

- încurajarea participării și interacțiunii în activități,

stimularea imaginației personale, Imaginile se impun aproape instantaneu în câmpul vizual al receptorului și nu necesită o prelucrare intelectuală elaborată pentru construirea înțelesului (imaginile vorbesc de la sine). Ele sunt puternic conectate la structurile emoțional-afective ale receptorului și au o mare rezonanță pe acest palier, reacția sa venind mult mai repede (uimire, bucurie, tristețe, groază, șoc etc.) [3].

Adulții sunt tentați să creadă că copiii înțeleg ușor imaginile și percep la fel de ușor ca și maturii cele văzute. Însă deprinderea de a privi, de a înțelege și interpreta imaginile trebuie învățată/ghidată de un matur, de dorit specialist sau cel puțin inițiat/instruit în materie, și e vital să conștientizăm necesitatea alfabetizării vizuale atât a copiilor, cât și a adulților.

Conceptul *alfabetizare vizuală* este relativ nou, adus în vizor în anul 1969, de educatorul și cercetătorul american John Debes, însă ca noțiune ce semnifică *citirea imaginilor* e cunoscut din antichitate (desenele de pe pereții peșterilor din preistorie) [8]. Cofondatorul Asociației Internaționale de Alfabetizare Vizuală, John Debes, a dat o definiție tranzitorie conceptului de *alfabetizare vizuală*: „abilitatea de a vedea, de a înțelege și, în același timp, de a crea și de a comunica prin imagini”. Într-o lume din ce în ce mai dominată de imagini, el a considerat că alfabetizarea vizuală este esențială pentru educație, media și comunicare și a subliniat importanța înțelegerii și utilizării mesajelor vizuale.

Mai târziu, conceptul a fost dezvoltat de numeroși cercetători din diverse domenii. Howard Gardner, în teoria sa despre inteligențele multiple (1993), a recunoscut „inteligența vizual-spațială” ca fiind esențială pentru învățare, argumentând că elevii învață în moduri diferite, inclusiv prin imagini. James Elkins a studiat alfabetizarea vizuală din perspectiva artei și a educației vizuale (1999), explorând modul în care imaginile sunt „citite” și interpretate în contexte educaționale și culturale. Bridget Dalton și Dana Grisham au

analizat alfabetizarea vizuală în contextul educației digitale și al noilor tehnologii (2000), evidențiind importanța dezvoltării gândirii critice în interpretarea imaginilor și a conținutului multimedia [1].

În *Curriculumul Național* (2019), la aria curriculară „Arte”, alfabetizarea vizuală este percepută ca abilitate de percepere, explorare, interpretare și evaluare estetică a imaginilor vizuale în cadrul interacțiunii cu mediul natural, mediul vital și mediul operelor de artă. Alfabetizarea vizuală lărgeste semnificația tradițională a alfabetizării și este recunoscută ca necesară pentru a supraviețui și a comunica în era informațională [4, p. 5].

Într-o lume dominată de conținut vizual – de la rețele sociale la publicitate, artă și educație – această competență este esențială pentru a naviga și a interacționa eficient cu mediul înconjurător:

- Adulții și copiii deținători ai competenței de alfabetizare vizuală analizează imaginile pentru a înțelege mai bine informațiile transmise. Aceasta este o abilitate esențială în educație, media și chiar în viața de zi cu zi.
- În epoca informației, unde imaginile pot fi manipulatorii sau folosite pentru a influența opiniile, alfabetizarea vizuală ajută la identificarea mesajelor ascunse și la combaterea dezinformării.
- Prin reprezentări vizuale (hărți, infografice sau animații educaționale), conceptele complexe sunt mai ușor de înțeles. Elevii care dezvoltă alfabetizarea vizuală asimilează și rețin informațiile mai eficient.
- Întrucât comunicarea vizuală este omniprezentă (emojiuri, pictograme, simboluri, design grafic), abilitatea de a înțelege și a crea mesaje vizuale este esențială pentru o exprimare clară și eficientă.
- Alfabetizarea vizuală permite folosirea imaginii pentru a alcătui povești, a exprima idei și a crea lucrări artistice sau media, de la fotografie și film la design grafic și pictură – deci dezvoltă creativitatea și expresivitatea.

Cărțile fără text sau *cărțile mute* (*silent books*) oferă libertatea de imaginație și de a construi propriile povești, stimulând gândirea critică, vocabularul și expresivitatea.

Fără textul care impune o interpretare unică, adulții și copiii sunt liberi să-și creeze propriul fir narativ. Aceștia, observând anumite detalii în imagini, le conectează într-o poveste unică, personalizată, dezvoltând astfel imaginația și logica. Reproducerea imaginilor îi învață să descrie scene, să exprime emoții și să creeze dialoguri. Această abilitate îmbunătățește vocabularul, structura frazelor și comunicarea coerentă. Analiza expresiilor și acțiunilor personajelor din imagini îi învață pe copii să înțeleagă emoțiile, să anticipeze intențiile din spatele comportamentelor, iar aceasta dezvoltă empatia și capacitatea de a face conexiuni logice [7].

Cărțile fără text sunt un instrument excelent pentru dezvoltarea alfabetizării vizuale atât la copii, cât și la maturi, deoarece îi încurajează să analizeze detaliile, să construiască narațiuni/povești și să își dezvolte gândirea critică. Iată câteva strategii specifice pentru utilizarea acestora:

1. *Oservarea detaliată și interpretarea imaginilor:*

- Copiii răsfoiesc cartea și descriu ceea ce văd, conform particularităților de vârstă, de mediu și aptitudini. Adultul/profesorul/bibliotecarul îi încurajează prin întrebări precum: *Ce crezi că se întâmplă? Cum îți dai seama?*
- Adultul încurajează copiii să observe elemente subtile: expresii faciale, culori, gesturi, perspective.

2. *Crearea unei narațiuni:*

- Copiilor li se propune să se transpună în narator/erou principal pozitiv/negativ și să descrie povestea pe baza imaginilor. Adultul îi poate înregistra, pentru a analiza împreună ulterior exprimarea.
- Copiilor li se propune să scrie o poveste inspirată din imagini, alegând punctul de vedere narativ.
- Copiilor li se propune să creeze (scrie/deseneze) un final diferit/alternativ pentru povestea sugerată de imagini.

3. *Corelarea cu experiențe personale și emoții:*

- Prin întrebări, precum: *Ai trăit vreodată o experiență asemănătoare? Cum te-ai simțit? Vrei să vorbim despre asta?*, îi implicăm emoțional.

- Copiii pot să-și noteze sau să deseneze în agenda personală impresiile cu privire la povestea din imagini.
- 4. *Explorarea elementelor vizuale și a tehnicilor artistice:*
 - Copiilor li se propune să identifice stilul desenului, paleta de culori și tehnicile folosite (acuarelă, colaj, ilustrație digitală etc.).
 - Copiilor li se propune să deseneze propria versiune a unei scene sau să creeze un nou personaj inspirat de carte.
- 5. *Lectura colaborativă și dezbateră:*
 - Copiilor li se propune să discute în grupuri mici sau împreună cu părinții despre ce cred că se întâmplă în imagini.
 - Copiilor li se propune să interpreteze prin gesturi și expresii scenele din carte.
 - Adultul pune întrebări provocatoare: *De ce crezi că personajul a acționat astfel? Cum crezi că trebuia să acționeze?*
- 6. *Integrarea în alte discipline:*
 - Copiii identifică forme, modele sau tipare vizuale în ilustrații, prin asociație cu matematica.
 - Pot observa elemente din natură, mișcare, fenomene meteorologice și le pot descrie, prin asociație cu științele.
 - Se pot discuta teme precum diversitatea, empatia, prietenia, bazându-se pe ilustrațiile din carte, prin asociație cu educația civică sau dezvoltarea pentru viață.

Aceste strategii ajută nu doar la formarea competențelor de alfabetizare vizuală, ci și la dezvoltarea creativității, a exprimării orale și scrise, a gândirii critice și a colaborării; bazându-se pe interconexiunea proceselor de înțelegere și citire vizuală.

Înșușirea iscusinței de a vedea lumea în imagini de către copii nu este posibilă fără dezvoltarea percepției vizuale orientate spre un anumit scop – dezvoltarea capacităților receptive, a capacităților de a observa și a vedea. Pentru a percepe mesajul vizual, copilul trebuie să fie familiarizat cu acesta, să-i memorizeze forma, culoarea, mărimea, structura etc. Perceperea corectă a mesajelor vizuale în mediul social (spațiul existențial) îl adaptează pe copil la condițiile de viață, asigurându-i un proces mai ușor de integrare socială.

Înțelegerea vizuală este procesul prin

care interpretăm și dăm sens informațiilor transmise prin imagini, forme, culori, simboluri sau alte elemente vizuale. Aceasta este o abilitate esențială atât pentru copii, cât și pentru adulți, care influențează modul în care percepem și interacționăm cu lumea din jurul nostru. Ea depinde de observație, fiind bazată pe utilizarea anumitor simțuri: previziune, deducție, premisă, deprinderi narative. Deoarece are un rol important în formarea personalității, trebuie dezvoltată corect.

Formarea competențelor de înțelegere vizuală este primordială în interpretarea corectă a imaginilor, simbolurilor, mesajelor transmise vizual, implicând dezvoltarea capacității de observare, analiză, interpretare și exprimare. În continuare prezentăm strategiile de formare a competențelor de înțelegere vizuală:

1. *Observarea și analiza detaliată:*
 - Se discută în baza întrebărilor: *Ce elemente sunt prezente în imagine? Ce ar putea însemna? Ce emoții transmite? Ce aș vrea să aflu despre această imagine?*
 - Se împarte o imagine în mai multe părți și li se cere să o reconstruiască, discutând despre fiecare element în parte.
2. *Interpretarea și descifrarea mesajului vizual:*
 - Copiilor li se cere să identifice elementele esențiale (care se repetă), culorile dominante, fonturile și efectele vizuale utilizate în imagini.
 - Se atenționează la pictograme, semne de circulație, logouri, emoticoane sau simboluri din artă.
 - Se analizează două imagini care transmit mesaje opuse (de exemplu: fericire vs. tristețe, trecut vs. viitor).
3. *Construcția unei povești vizuale:*
 - Se oferă copiilor imagini amestecate și li se cere să le pună în ordine logică, explicând firul narativ (de tipul benzilor desenate).
 - Copiilor li se cere să își construiască propria poveste vizuală sub formă de benzi desenate.
 - Copiii desenează o scenă și explică povestea din spatele imaginii.
4. *Explorarea limbajului vizual:*
 - Copiii împreună cu adultul analizează

cum sunt folosite culorile, liniile, formele și perspectiva în imagini.

- Copiilor li se oferă un text sau un cuvânt și ei aleg o imagine care îl reprezintă cel mai bine, argumentând alegerea.
 - Copiilor li se propune să creeze zilnic un desen sau un colaj pentru a exprima gânduri și emoții.
5. *Lucrul colaborativ și comunicarea vizuală:*
- Copiii și adulții își exprimă punctul de vedere despre semnificația unor imagini esențiale, din propria experiență.
 - Copiii creează lucrări vizuale și le explică în fața colegilor (tehnica colajului).
 - Copiii interpretează prin gesturi și expresii scene ilustrate în imagini (teatralizare).

Citirea vizuală este procesul prin care persoana interpretează și înțelege informația transmisă prin imagini, prin simboluri sau alte reprezentări vizuale, fără a se baza pe textul scris. Acest tip de lectură este unul primordial în învățarea timpurie a copiilor, dar și în viața de zi cu zi, pentru că majoritatea informațiilor din jurul nostru sunt transmise vizual (semne, pictograme, hărți, benzi desenate, reclame etc.), folosind procesele de identificare, decodificare și interpretare. Competențele de citire vizuală se referă la abilitatea de a interpreta, analiza și înțelege imagini, simboluri, grafice și alte forme vizuale de comunicare. Formarea competențelor de citire vizuală este importantă în dezvoltarea personală prin:

- stimularea gândirii critice și interpretative. Copiii și adulții trebuie să-și folosească abilitățile de observație, deducție și corelare a imaginilor vizuale pentru a formula sensul.
- dezvoltarea creativității și imaginației. Copiii și adulții își crează propriile interpretări/povești, ceea ce încurajează gândirea flexibilă și inventivă.
- dezvoltarea abilităților de comunicare. Copiii învață să descrie ceea ce văd în imagine, să pună întrebările corespunzătoare și să facă conexiuni logice;
- sporirea învățării cititului tradițional. Prin recunoașterea simbolurilor și imaginilor, copiii sunt pregătiți să înțeleagă literele și cuvintele.

Formarea competențelor de citire vizuală la copii, ghidați și supravegheați de adultul instruit/format, este esențială în înțelegerea, interpretarea și utilizarea eficientă a informațiilor transmise prin imagini. Propunem câteva strategii eficiente în dezvoltarea competențelor menționate mai sus:

1. *Observarea activă și analiza detaliată: Ce vezi? Ce înțelegi prin...?*
 - Se discută în baza întrebărilor: *Ce vezi? Ce înțelegi prin...?*
 - Se pune accentul pe detalii, pe expresiile faciale ale personajelor, pe culori.
 - Se propun două imagini similare, dar cu anumite elemente diferite, ca să fie identificate asemănările și deosebirile.
2. *Interpretarea simbolurilor și a codurilor vizuale:*
 - Se explică semnele rutiere, emoticoanele, pictogramele etc.
 - Se examinează/analizează simbolurile/tehnicile utilizate de artiștii plastici pentru comunicarea mesajelor.
 - Se propune să fie identificate simbolurile/elementele persistente și tehnicile vizuale utilizate.
3. *Compararea și contrastarea diferitor tipuri de reprezentări vizuale:*
 - Se propune să compare o poveste din carte, ilustrată de un artist plastic, filmată și desen animat, să înțeleagă diferențele vizuale.
 - Se discută împreună despre diversitatea stilurilor artistice și impactul lor asupra percepției mesajului.
4. *Dezvoltarea gândirii critice prin imagini:*
 - Se examinează împreună imagini din presă, social media și se discută pe marginea mesajelor transmise.
 - Se compară o imagine reală cu o imagine editată sau scoasă din context, se analizează și se explică fenomenul dezinformării.
 - Li se propune copiilor să explice punctul lor de vedere printr-o imagine sau un colaj.

Aceste strategii dezvoltă gândirea critică, dezvoltă procesul de analiză și interpretare a imaginilor, ajută la utilizarea informațiilor vizuale în mod eficient. În cazul aplicării acestora metode la adulți, ei devin mai conștienți de importanța citirii vizuale, mai rezistenți la fenomenul dezinformării și vor încuraja și copiii în dezvoltarea

tarea gândirii critice asupra imaginilor.

Cărțile fără text sau *silent books* reprezintă unul dintre instrumentele cele mai deosebite, relevante pentru dezvoltarea competențelor de alfabetizare, de înțelegere și citire vizuală, stimulând în același timp creativitatea și gândirea critică. Acestea le oferă utilizatorilor – atât copiilor, cât și adulților – libertatea de a interpreta imaginile, de a construi propriile povești și de a explora variate perspective. Fără constrângerea textului scris, utilizatorii învață să observe detaliile, să le analizeze, să facă con-

xiuni logice și să exprime idei într-un mod personalizat și inovator.

Într-o lume tot mai vizuală, unde imaginile joacă un rol esențial în comunicare și învățare, utilizarea cărților fără text devine nu doar un exercițiu de imaginație și creativitate, ci și o pregătire pentru interpretarea critică a mesajelor vizuale. În acest fel, explorarea acestor cărți nu doar că dezvoltă experiența de lectură, dar contribuie la formarea unor cititori activi, reflexivi și creativi, capabili să înțeleagă, să analizeze și să creeze povești dincolo de cuvinte.

Referințe bibliografice:

1. DRĂGHICI, Cătălina-Ioana. Lectura după imagini – introducere pentru alfabetizarea vizuală și suport pentru dezvoltarea abilităților de comunicare și învățare vizuală. Disponibil: <https://ru.scribd.com/document/328604595/alfabetizare-vizuala> [accesat 2025-03-25].
2. DUMITRANA, Magdalena. *Învățarea vizuală*. Ghid. Disponibil: https://www.die-bonn.de/visual/english/internals/National%20workshops/Romania/FiaTest_Manual%20de%20invatare%20vizuala.pdf [accesat 2025-03-14].
3. DUMITRESCU, Aurora. *Învățarea vizuală*. Disponibil: https://iteach.ro/action/file/download?file_guid=12329 [accesat 2025-02-12].
4. *Educație plastică*. Curriculum Național. Aria curriculară Arte. Clasele V-VII. Chișinău, 2019. 33 p. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/educatie_plastica_curriculum_gimnaziu_rom.pdf [accesat 2025-06-17].
5. GITU, Simona. *Învățarea vizuală în România*. Raport. Disponibil: https://www.die-bonn.de/visual/romana/materialien/National%20report_Romana_ro.pdf [accesat 2025-02-12].
6. ISOFACHE, Gina-Nuța. Studiu privind învățarea vizuală. *Revista Profesorului*. Online. 2019-02-02. ISSN 2602-0068. Disponibil: <https://revistaprofesorului.ro/studiu-privind-invatarea-vizuala/> [accesat 2025-02-12].
7. URSU, Zinaida și Eliza PUICĂ-VASILACHE. *Educație plastică*. Manual pentru clasa a 6-a. Chișinău: Litera, 2020. 80 p. ISBN 978-9975-74-938-1. Disponibil: <https://educatieinteractiva.md/manual-digital/16373> [accesat 2025-02-12].
8. VITCOVSCHI, Ala. *Alfabetizarea vizuală în cadrul disciplinei „educația plastică” în clasele primare*. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-34-39_0.pdf [accesat 2025-03-14].